

הלכות תפלה פרק ח

א. תפלת הצבור, נשמעת תמיד; ואפלו היו בהן חטאים, אין הקדוש ברוך הוא מואס תפלתן של רבים. לפיכך צריך אדם לשתי עצמו עם הצבור, ולא לתפלל יחידי, כל זמן שיכול להתפלל בצבור. ולעולם ישפיע אדם ויעריב לבית הכנסת, שאין תפלתו שלאדם נשמעת בכל עת, אלא בבית הכנסת. וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו, ואינו נכנס לתוכה להתפלל נקרא שכן רע.

ב. ומצוה לרוץ לבית הכנסת, שנאמר "ונדעה נרדפה, לדעת את-ה'" (הושע ו, ג); וכשיצא מבית הכנסת, אל יפסע פסיעה גסה, אלא ילך מעט מעט. וכשיכנס לבית הכנסת, יכנס שעור שני פתחים ואחר כך יתפלל, לקיים "לשמר, מזוזת פתחי" (משלי ח, לד).

ג. בית המדרש, גדול מבית הכנסת. וחכמים גדולים אף על פי שהיה להם בעירם בתי כנסיות הרבה, לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין בו בתורה: והוא שיתפלל שם, תפלת הצבור.

ד. וכיצד היא תפלת הצבור יהיה אחד מתפלל בקול רם, והכל שומעין. ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ושליח צבור אחד מהן. ואפלו היו מקצתן כבר התפללו, ויצאו ידי חובתן משלימין בהן עשרה: והוא, שיהיו רב העשרה לא התפללו. וכן אין אומרים קדשה, ולא קוראין בתורה ומברך לפניו ולאחריה, ולא מפטירין בנביא, אלא בעשרה.

ה. וכן לא יהיה אחד מברך ברכות שמע, והכל שומעין ועונין אחריו אמן, אלא בעשרה; וזה הוא הנקרא פורס על שמע. ואין אומרים קדיש, אלא בעשרה; ואין הכוהנים נושאים את כפיהן אלא בעשרה, והכוהנים מן המנין. שכל עשרה מישראל הן הנקראין עדה, שנאמר "עד-מתי, לעדה הרעה הזאת" (במדבר יד, כז), והיו עשרה, שהרי יצאו יהושוע וכלב.

ו. וכל דבר שבקדשה לא יהיה אלא בתוך עדה מישראל, שנאמר "ונקדשתי, בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב). וכל אלו הדברים אם התחילו בהן בעשרה, והלכו מקצתן אף על פי שאינן רשאים יגמרו השאר.

ז. וצריך להיות העשרה כלן במקום אחד, ושליח צבור עמהן במקום אחד. חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה, והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה מצטרפין; תשעה בקטנה, ויחיד בגדולה אין מצטרפין. צבור בגדולה, ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן; צבור בקטנה, ושליח צבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן, שהרי הוא מפלג מהן ואינו עמהן במקום אחד: מפני שיש לגדולה פסין מכאן ומכאן, הרי היא כמפלגת מן הקטנה; ואין הקטנה מפלגת מן הגדולה, אלא הרי היא כקרן זוית שלה.

ח. וכן אם היתה צוואה בגדולה, אסור להתפלל ולקרות קרית שמע בקטנה; היתה צוואה בקטנה, מתיר להתפלל ולקרות קרית שמע בגדולה, אם לא היה שם ריח רע, מפני שהיא מפלגת ממנה.

ט. שְׁלִיחַ צָבוּר, מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כִּיצַד: בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל, וְהֵן שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין אִמֵּן אַחֵר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה הָרִי הֵן כִּמְתַפְּלִין. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים, בְּמִי שְׁאִינוּ יוֹדְעִי לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ, אֵינוּ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֲלֹא בְּתַפְּלַת עֲצָמוֹ.

י. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים, בְּשָׂאֵר הַיָּמִים, חוּץ מִרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים שְׁלִיחַ לְיִיבֹל. אֲבָל בְּשָׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, שְׁלִיחַ צָבוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ כָּשֶׁם שֶׁמוֹצִיא אֶת שְׁאִינוּ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרָכוֹת אֲרוּכוֹת, וְאֵין רַב הַיּוֹדֵעִין אוֹתָן יְכוּלִין לְכוֹן דַּעְתָּן בָּהֶן כְּשֶׁלִּיחַ צָבוּר. לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ, בְּשָׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, לְסַמֵּךְ עַל תַּפְּלַת שְׁלִיחַ צָבוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ הָרְשׁוֹת בְּיָדוֹ.

יא. אֵין מִמְּנִין שְׁלִיחַ צָבוּר, אֲלֹא גָדוֹל שֶׁבְּצָבוּר בְּחֻכְמָתוֹ וּבִמְעָשָׁיו; וְאִם הָיָה זָקֵן, הָרִי זֶה מְשַׁבַּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לְהִיּוֹת שְׁלִיחַ צָבוּר, קוּלוֹ עָרַב וְרָגִיל לְקָרוֹת. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זָקֵנוֹ אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכֵם גָּדוֹל לֹא יִהְיֶה שְׁלִיחַ צָבוּר, מִפְּנֵי כְבוֹד הַצָּבוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע, מְשִׁיבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת אַחֵר שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

יב. וְכֵן הָעֵלֶג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרָא לַעֲיִן אֶלֶף, אוֹ לְאֶלֶף עֵין, וְכָל מִי שְׁאִינוּ יְכוּלִי לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתֻקָּנָן אֵין מִמְּנִין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צָבוּר. וְהָרַב מִמְּנֵה אֶחָד מִתְלַמִּידוֹ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בַּצָּבוּר.

יג. הַסּוּמָה פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְנִעְשֶׂה שְׁלִיחַ צָבוּר. אֲבָל מִי שֶׁכִּתְּפוּ מַגְלוֹת אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, אֵינוּ נִעְשֶׂה שְׁלִיחַ צָבוּר לְתַפְּלָה עַד שִׁיְהִיָּה עָטוּף.

הַלְבוֹת תַּפְּלָה פָּרָק ט

א. סֵדֶר תַּפְּלַת הַצָּבוּר, כֵּךְ הוּא: בְּשֹׁחַר כָּל הָעַם יוֹשְׁבִין, וְשִׁלִּיחַ צָבוּר יוֹרֵד לְפָנֵי הַתְּבָה וְעוֹמֵד בְּאֲמָצַע הָעַם; וּמִתְחִיל וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְכָל הָעַם עוֹנִין אִמֵּן יְהִי שְׁמִיהָ רַבָּא מְבָרַךְ בְּכָל כּוֹחַן, וְעוֹנִין אִמֵּן בְּסוֹף קִדִּישׁ; וְאַחֵר כֵּךְ אוֹמֵר בְּרָכוֹ אֶת ה' הַמְּבָרַךְ, וְהֵם עוֹנִים בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרַךְ, לְעוֹלָם וָעֶד. וּמִתְחִיל וּפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּקוֹל רֶם, וְהֵן עוֹנִין אִמֵּן אַחֵר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וּלְקָרוֹת קוֹרָא עִמּוֹ, עַד שֶׁמְבָרַךְ גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד, וּמִתְפַּלְּלִין בְּלִחָשׁ, וּמִי שְׁאִינוּ יוֹדְעִי לְהִתְפַּלֵּל, עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק עַד שִׁיתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ צָבוּר בְּלִחָשׁ עִם שְׂאֵר הָעַם; וְכָל שִׁיגְמוֹר תַּפְּלָתוֹ מִן הַצָּבוּר, יִפְסַע שְׁלוֹשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו, וְיַעֲמֵד בְּמָקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו בַּעֲת שִׁפְסַע.

ג. וְאַחֵר שִׁיפְסַע שְׁלִיחַ צָבוּר שְׁלוֹשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו, מִתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם מִתְחִלַת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל; וְהַכֹּל עוֹמְדִין וְשׁוֹמְעִין, וְעוֹנִין אִמֵּן אַחֵר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, בֵּין אֵלּוֹ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוֹ שֶׁכָּבֵר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן.

ד. וְאוֹמֵר קִדְשָׁהּ, בְּבְרָכָה שְׁלִישִׁית; וְכִיוֵּן שֶׁהִגִּיעַ שְׁלִיחַ צָבוּר לְקִדְשָׁהּ, יֵשׁ רִשׁוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לַחֲזוֹר לְמָקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בְּתַפְּלָה. וְכִשְׁיִגִּיעַ שְׁלִיחַ צָבוּר לְמוֹדִים וְכוּרֵעַ, כָּל הָעַם שׁוֹחֲזִין מַעֲט וְלֹא יִשְׁחוּ יָתֵר מְדִי; וְאוֹמְרִין מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרָאשִׁית, בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ

הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ עַל שֶׁחֲיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תַּחֲיִינוּ וְתַחַנְנוּ, וְתֵאסֹף גְּלוּתֵינוּ לַחֲצֹרֹת קִדְשְׁךָ, לְשֹׁמֵר חֲקִיךָ וּלְעַבְדְּךָ וּלְעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבְּךָ שָׁלֵם עַל שְׁאֵנוּ מוֹדִים לָךְ. וְכָל הָאוֹמֵר מוֹדִים מוֹדִים, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.

ה. וְאַחֵר שֵׁי־שָׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו, וַיִּטֶּה מַעַט הוּא וְכָל הַצְּבוֹר, וַיִּתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל; וַיֵּשֶׁב וַיִּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וּשְׁאֵר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מַעַט בְּקוֹל רֶם מִיּוֹשֵׁב.

ו. וְאַחֵר כֶּךָ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ צְבוֹר לְבָדוֹ, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵן עוֹנִין כְּדֶרֶךְ שְׁעָנוּ תַּחֲלָה; וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם . . ." (תהילים עח, לח), "תַּחֲלָה, לְדוֹד . . ." (תהילים קמה, א), הוּא עוֹמֵד, וְהֵן יוֹשְׁבִין וְהֵם קוֹרְאִין עִמּוֹ; וְאַחֵר כֶּךָ אוֹמֵר "וְכָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל . . . וְאֲנִי, זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם . . ." (ישעיהו נט, כ-כא), וְאַתָּה קִדּוֹשׁ . . ., "וְקִרָא זֶה אֶל-זֶה" (ישעיהו ו, ג), וְגוֹמֵר הַקִּדְשָׁה, וְהֵן עוֹנִין "קִדּוֹשׁ קִדּוֹשׁ קִדּוֹשׁ" (שם) שְׁלוֹשָׁה פַּעַמִּים, וְחוּזֵר וְקוֹרָא הַקִּדְשָׁה תְּרַגּוּם, וְאוֹמֵר "וְתִשְׁאַנִּי רוּחַ . . ." (יחזקאל ג, יב), וְקוֹרָאֵהוּ תְּרַגּוּם, וְאוֹמֵר "ה' יִמְלֹךְ" (שמות טו, יח), וְקוֹרָאֵהוּ תְּרַגּוּם, כְּדִי לְהַבִּין לָעָם. וְאַלּוֹ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי הַקִּדְשָׁה, וְשֶׁלֹּאֲחֵרֶיהָ, עִם תְּרַגּוּמָן הֵן הַנִּקְרָאִים סֵדֶר הַיּוֹם. וְאַחֵר כֶּךָ מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבְפְסוּקֵי רַחֲמִים, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדֶרֶךְ; וְנִפְטָרִין.

ז. כָּל הָאוֹמֵר בְּתַחֲנוּנִים, מִי שָׂרַחַם עַל קֵן צְפוֹר שְׁלֵא יִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, אוֹ שְׁלֵא יִשְׁחַט אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ בַּיּוֹם אֶחָד, יִרְחַם עֲלֵינוּ, וְכִיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שִׁמְצוּת אֵלּוֹ גְּזֵרַת הַפְּתוּב הֵן, וְאֵינָם רַחֲמִים: שְׁאֵלּוֹ הָיוּ מִפְּנֵי הַרַחֲמִים, לֹא הִתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל עֵיקָר. וְכֵן לֹא יִרְבֶּה בְּכַוְנִיּוֹן שֶׁלְשָׁם וַיֹּאמֶר "הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֹר, וְהַנּוֹרָא" (דברים יז, נחמיה ט, לב) הִתְחַזַּק וְהֶאֱמִיץ וְהַעֲזוּז, שְׁאִין כּוֹחַ בָּאָדָם לְהַגִּיעַ סוֹף שְׁבָחוֹ שֶׁלֹּהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵלֶּא אוֹמֵר, מֶה שְׁאֹמֵר מַשֶּׁה רַבְּנוּ.

ח. בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ צְבוֹר "וְהוּא רַחוּם . . ." (תהילים עח, לח), "אֲשֶׁרִי, יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ . . ." (תהילים פד, ה), "תַּחֲלָה, לְדוֹד . . ." (תהילים קמה, א); קוֹרָא הוּא וְהָעָם מִיּוֹשֵׁב. וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ צְבוֹר וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְהֵן עוֹמְדִין אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדֶרֶךְ, וּמִתְפַּלְלִין כָּלָן בְּלַחֲשׁ; וְאַחֵר כֶּךָ חוּזֵר שְׁלִיחַ צְבוֹר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם כְּדֶרֶךְ שְׁעֵשָׂה בַשְּׁחִרִית, עַד שֵׁי־שָׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וַיּוֹשֶׁב הוּא וְהֵן, וְנוֹפְלִין עַל פָּנֵיהֶם וּמִתְחַנֵּן; וּמִגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וְהֵן, וּמִתְחַנֵּן מַעַט מִיּוֹשֵׁב כְּדֶרֶךְ שְׁעֵשָׂה שְׁחִרִית. וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדֶרֶךְ; וְנִפְטָרִין לְמַעֲשִׂיהֶן.

ט. בְּעֶרֶב כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם . . ." (תהילים עח, לח), בָּרְכוּ אֵת ה' הַמְּבָרֵךְ, וְהֵן עוֹנִין בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ, לְעוֹלָם וָעֶד. וּמִתְחִיל לְפָרֵס עַל שְׁמַע, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְאַחֵר כֶּךָ הַכֹּל עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְלִין בְּלַחֲשׁ. וְכִשְׁמִשְׁלִימִין, אוֹמֵר קִדִּישׁ; וְהֵן נִפְטָרִין. וְאֵינּוּ חוּזֵר לְהַתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם עֲרִבִית, לְפִי שְׁאִין תְּפִלַּת עֲרִבִית חוֹבָה; לְפִיכֶךָ לֹא יִבְרַךְ זֶה בְּרֻכּוֹת לְבִטְלָה, שְׁאִין כָּאֵן אָדָם שְׁנִתְחַיֵּב בָּהֵן כְּדִי לְהוֹצִיאֹ.

י. בְּלִילֵי שְׁבֹתוֹת חוּזֵר שְׁלִיחַ צְבוֹר אַחֵר שִׁמְתְּפַלֵּל בְּלַחֲשׁ עִם הַצְּבוֹר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם; אֲבָל אֵינּוּ מִתְפַּלֵּל שְׁבַע, אֵלֶּא בְּרֻכָּה אַחַת מֵעֵין הַשְּׁבַע. וְכֶךָ, הוּא אוֹמְרָה:

יא. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי

יִצְחָק וְאַלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן
 קוֹנֵה בְרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל,
 מִגֵּן אָבוֹת בְּדַבָּרוֹ, מַחֲיֶה מֵתִים בְּמֵאֲמָרוֹ, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ שְׁאִין
 כְּמוֹהוּ, הַמֵּנִיחַ לַעֲמּוֹ בַשַּׁבָּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה לְהַנִּיחַ לָהֶם;
 לִפְנֵינוּ נַעֲבֹד בִּירְאָה וּפֶחַד, וְנוֹדֶה לְשִׁמּוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, מֵעוֹן
 הַבְּרֻכּוֹת, אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם, מְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי וּמְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמֵנִיחַ
 בְּקִדְשָׁהּ לַעַם מִדְּשָׁנֵי עֲנָג, זִכָּר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית; אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי
 אֲבוֹתֵינוּ, רָצָה נָא בְּמִנוּחָתָנוּ . . . בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.
 וְאוֹמֵר קִדִּישׁ; וְכָל הָעַם נִפְטָרִין.

יב. וְלָמָּה תִּקְנּוּ חֲכָמִים זֶה מִפְּנֵי שָׂרֵב הָעַם בָּאִין לְהַתְּפַלֵּל
 עֲרֵבִית בְּלִילֵי שַׁבָּת, וַיְהִיָּה שֶׁם מִי שֶׁנִּתְאַחֵר לָבוֹא וְלֹא הַשְּׁלִים
 תְּפִלָּתוֹ; וַיִּשְׁאַר לְבָדּוֹ בְּבֵית הַכִּנְסֶת, וַיָּבוֹא לִידֵי סִפְכָּה. לְפִיכֶן
 חוֹזֵר שְׁלִיחַ צָבוֹר וּמִתְּפַלֵּל, כְּדֵי שְׂתַעֲכָבוּ כָּל הָעַם עַד שִׁישְׁלִים
 הַמִּתְאַחֵר, וַיֵּצֵא עִמָּהֶן.

יג. לְפִיכֶן יוֹם טוֹב שָׁחַל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, אוֹ יוֹם הַכַּפּוֹרִים, אוֹ
 רֵאשׁ חֹדֶשׁ אֵין שְׁלִיחַ צָבוֹר הַיּוֹרֵד עֲרֵבִית לִפְנֵי הַתְּבָה מִזְכִּיר
 עֲנִין הַיּוֹם בְּבִרְכָּה זוֹ, אֲלֹא חוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת בְּלָבָד, לְפִי
 שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בְּתִפְלָה זוֹ.

יד. בַּשַּׁבָּתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ צָבוֹר תְּפִלַּת שְׁחֲרִית
 בְּקוֹל רֶם, אוֹמֵר קִדִּישׁ וְאַחֵר כֶּן קוֹרֵא "תְּהִלָּה, לְדוֹד . . ."
 (תְּהִילִים קמ"א), וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וּמִתְּפַלֵּל לִין מוֹסֵף בְּלַחֲשׁ, וְחוֹזֵר
 וּמִתְּפַלֵּל מוֹסֵף בְּקוֹל רֶם כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשֶׂה בַשְּׁחֲרִית; וְאוֹמֵר קִדִּישׁ
 אַחֵר תְּפִלַּת מוֹסֵף, וְהָעַם נִפְטָרִים. וַאֲיֵין אוֹמְרִין קִדְשָׁהּ וְלֹא
 תַחֲנוּנִים אַחֵר תְּפִלַּת שְׁחֲרִית כְּשֶׁאֵר הַיָּמִים, אֲלֹא אוֹמֵר אוֹתָהּ
 קִדְּם תְּפִלַּת מִנְּחָה. כִּי־צֹד קוֹרֵא "תְּהִלָּה, לְדוֹד" (תְּהִילִים קמ"א),
 וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם וְדַבְּרֵי תַחֲנוּנִים, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ; וּמִתְּפַלֵּל לִין
 מִנְּחָה, וְחוֹזֵר וּמִשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְּחָה בְּקוֹל רֶם, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ.

טו. בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שְׁלִמּוֹעַד אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם, אַחֵר
 תְּפִלַּת מוֹסֵף. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם גַּם אַחֵר תְּפִלַּת
 הָעֶרֶב, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ; וְאַחֵר כֶּן, מִבְּדִיל.

הַלְבוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק י

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כוֹן אֶת לְבוֹ, יִחְזֹר וַיִּתְּפַלֵּל בְּכוֹנָה; וְאִם כּוֹן
 לְבוֹ בְּבִרְכָּה רֵאשׁוֹנָה, שׁוֹב אֵינוֹ צָרִיךְ. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשְׁלוֹשׁ
 בְּרֻכּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, חוֹזֵר לְרֵאשׁ; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשְׁלוֹשׁ
 אַחֲרוֹנוֹת, חוֹזֵר לַעֲבוּדָה; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֲמֻצָּעִיּוֹת, חוֹזֵר
 לְתַחֲלַת הַבְּרֻכָּה שֶׁטָּעָה בָּהּ, וּמִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר. וְכֵן
 שְׁלִיחַ צָבוֹר שֶׁטָּעָה כְּשֶׁהוּא מִתְּפַלֵּל בְּקוֹל רֶם, עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא
 חוֹזֵר.

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ צָבוֹר כְּשֶׁהוּא מִתְּפַלֵּל בְּלַחֲשׁ, אֲנִי אוֹמֵר
 שְׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְּפַלֵּל בְּלַחֲשׁ פַּעַם שֵׁנִיָּה, מִפְּנֵי טַרַח הַצָּבוֹר,
 אֲלֹא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְּפַלֵּל בְּקוֹל רֶם; וְהוּא שְׂאֵם טָעָה
 בָּהּ, לַעֲוֹלָם חוֹזֵר כְּמוֹ שֶׁהִיחִיד חוֹזֵר.

ג. שְׁלִיחַ צָבוֹר שֶׁטָּעָה וְנִבְהָל, וְלֹא יָדַע מֵהִיכֵן יִתְחִיל, וְשֶׁהָ
 שְׁעָה יַעֲמַד אַחֵר תַּחֲתָיו. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת הַמִּינִים, אֵין מִמֵּתִינִין

לו, אלא מִיד יַעֲבֹר אַחֵר תַּחֲתָיו, שְׁמָא מִינּוֹת נִזְרָקָה בּוֹ: וְהוּא, שְׁלֹא הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ, מִמֵּתִינִין לוֹ שְׁעָה.

ד. וְלֹא יִהְיֶה הַשְּׁנִי סֶרְבֵּן, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה. וּמֵהִיכֵן הוּא מִתְחִיל מִתְחִלַּת בְּרָכָה שְׁטָעָה בָּהּ הָרִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֲמָצְעִיּוֹת; אֲבָל אִם טָעָה בְּאַחַת מִשְׁלוֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מִתְחִיל הַשְּׁנִי מִן הָרִאשׁ, וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יִתְחִיל הַשְּׁנִי מִן הָעֲבוּדָה.

ה. הָאוֹמֵר אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתְּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבִּגְדֵי צְבוּעִין אֶף בְּלִבָּנִים, לֹא יַעֲבֹר בְּאוֹתָהּ הַתְּפִלָּה. אָמַר אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שִׁישׁ בְּרַגְלֵי סַנְדָּל אֶף יַחַף, לֹא יַעֲבֹר.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא הִתְפַּלֵּל אֵינּוּ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אֲלֵא אִם כֵּן הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זֹאת עַל דַּעַת שֶׁהִיא נִדְבָּה: שְׁאִם רָצָה הֵיחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כָּלוּ תְּפִלַּת נִדְבָּה, יִתְפַּלֵּל. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וְנִזְכָּר שֶׁכָּבַר הִתְפַּלֵּל פּוֹסֵק וְאָפְלוּ בְּאֲמָצַע הַבְּרָכָה; וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עֶרְבִית אֵינּוּ פּוֹסֵק, שְׁלֹא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְחִלָּה אֲלֵא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה.

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁלַּחַל בַּשַּׁבָּת, יָצָא; וְאִם נִזְכָּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה גּוֹמֵר בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׁלֹשְׁשַׁת בִּמְה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּעֶרְבִית אוֹ בַּשַּׁחֲרִית וּבַמִּנְחָה. אֲבָל בַּמוֹסֵף, פּוֹסֵק וְאָפְלוּ בְּאֲמָצַע הַבְּרָכָה; וְכֵן אִם הַשְּׁלִים תְּפִלָּה שֶׁלַּחַל עַל דַּעַת שֶׁהִיא מוֹסֵף, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוֹסֵף: אֶחָד שַׁבָּת, וְאֶחָד יוֹם טוֹב, אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בַּיָּמוֹת הַגָּשְׁמִים, וְלֹא אָמַר מוֹרִיד הַגָּשֶׁם וְלֹא מוֹרִיד הַטָּל חוֹזֵר לָרִאשׁ; וְאִם הַזְכִּיר הַטָּל, אֵינּוּ חוֹזֵר. וְאִם טָעָה בַּיָּמוֹת הַחֹמָה, וְאָמַר מוֹרִיד הַגָּשֶׁם חוֹזֵר לָרִאשׁ; וְאִם לֹא הַזְכִּיר טָל, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, שְׁאֵין הַטָּל נֶעְצָר, וְאֵינּוּ צָרִיךְ בִּקְשָׁה.

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח הַשְּׁאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים אִם נִזְכָּר קֹדֶם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל אֶת הַגָּשְׁמִים בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְאִם נִזְכָּר אַחֵר שֶׁבֶרֶךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, חוֹזֵר לְבִרְכַּת הַשָּׁנִים; וְאִם לֹא נִזְכָּר עַד שֶׁהַשְּׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׁנִיָּה.

י. טָעָה וְלֹא הַזְכִּיר יַעֲלֶה וַיָּבֹוא אִם נִזְכָּר קֹדֶם שִׁישְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לְעֲבוּדָה וּמִזְכִּיר. וְאִם נִזְכָּר אַחֵר שֶׁהַשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרִאשׁ; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים אַחֵר תְּפִלָּתוֹ, וְנִזְכָּר אַחֵר שֶׁהַשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ קֹדֶם שִׁיעֶקֶר רַגְלָיו חוֹזֵר לְעֲבוּדָה.

יא. בִּמְה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בָּחֳלוֹ שְׁלִמּוּעַד, אוֹ בַּשַּׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁלִּרְאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עֶרְבִית שֶׁלִּרְאשׁ חֹדֶשׁ אִם לֹא הַזְכִּיר, אֵינּוּ חוֹזֵר.

יב. כָּל מְקוֹם שֶׁחוֹזֵר הֵיחִיד וּמִתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ צְבוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כָּמוֹתוֹ בַּעַת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רֶם: חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁלִּרְאשׁ חֹדֶשׁ, שְׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ צְבוּר וְלֹא הַזְכִּיר יַעֲלֶה וַיָּבֹוא עַד שֶׁהַשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טַרַח הַצְּבוּר שֶׁהָיָה תְּפִלַּת הַמוֹסֵפִין לִפְנָיו, שֶׁהוּא מִזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יג. עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמִּרְאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכַּפּוּרִים טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בְּבִרְכָּה שְׁלִישִׁית הָאֵל הַקְּדוֹשׁ, חוֹזֵר לָרִאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּאַחַת עֲשָׂרָה אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, חוֹזֵר לְתַחֲלַת הַבְּרָכָה,

וְחוֹתֶם בָּהֶם הַמֶּלֶךְ הַמְשַׁפֵּט, וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם
לֹא נִזְכָּר עַד שֶׁהַשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לְרֹאשׁ. אֶחָד יָחִיד, וְאֶחָד
צָבוּר.

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְּדִלָה בַּחוּנֵן הַדַּעַת יֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שָׁאֵם
נִזְכָּר קֹדֶם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, מִבְּדִיל בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה; וְאִם נִזְכָּר אַחֵר
שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, מִשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאִינוּ צָרִיךְ לַחֲזֹר. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא
הִזְכִּיר עַל הַנְּסִים בַּחֲנֻכָּה וּפּוּרִים, וְעִנָּנוּ בַּתְּפִלָּה תַעֲנִית אִינוּ
חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל: אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צָבוּר. וְאִם נִזְכָּר קֹדֶם שִׁיעָקֹר
רִגְלָיו אוֹמֵר עֲנָנוּ אֲבִינוּ . . . כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל
בְּכָל עֵת צָרָה; "יִהְיוּ לְרֹצוֹן אִמְרֵי-פִי" (תהילים יט, טו).

טז. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעָרֵב שַׁבָּת, יִתְפַּלֵּל עֶרְבִית שְׁתֵּים
שְׁלֹשֶׁבֶת; וְכֵן בַּיּוֹם טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בַּשַּׁבָּת אוֹ
בַּיּוֹם טוֹב מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עֶרְבִית שְׁתֵּים שְׁלָחַל, מִבְּדִיל
בְּרֹאשׁוֹנָה וְאִינוּ מִבְּדִיל בַּשְּׁנִיָּה: וְאִם הַבְּדִיל בַּשְּׁתִּיָּה, אוֹ לֹא
הַבְּדִיל בְּאַחַת מֵהֶם יֵצֵא; אֲבָל אִם לֹא הַבְּדִיל בְּרֹאשׁוֹנָה, וְהַבְּדִיל
בַּשְּׁנִיָּה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהִרְאשׁוֹנָה לֹא
עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לַתְּפִלָּה שֶׁהִיא תְּפִלַּת עֶרְבִית. וְכָל
הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלוֹת, אִפְלוּ שֶׁחֲרִית וּמוֹסָף לֹא יִתְפַּלֵּל זֶה אַחֵר
זֶה; אֲלֹא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לַתְּפִלָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְחַוֵּן דַּעַתוֹ עָלָיו.

טז. אֲסוּר לוֹ לְמִתְפַּלֵּל בַּצָּבוּר, שִׁיקְדִים תְּפִלָּתוֹ לַתְּפִלַּת
הַצָּבוּר. הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמֵצֵא צָבוּר מִתְפַּלֵּלִין בְּלַחֲשׁ
אִם יָכוֹל לְהִתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יִגִּיעַ שְׁלִיחַ צָבוּר לְקַדְשָׁהּ,
יִתְפַּלֵּל. וְאִם לֹא, יִמָּתִין עַד שֶׁיִּגִּיעַ שְׁלִיחַ צָבוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל
רֹם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחֲשׁ מְלָה בְּמִלָּה, עַד שֶׁיִּגִּיעַ שְׁלִיחַ צָבוּר
לְקַדְשָׁהּ; עוֹנָה הַקְּדֻשָּׁה עִם הַצָּבוּר, וּמִתְפַּלֵּל שָׂאֵר הַתְּפִלָּה
לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ צָבוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ
צָבוּר לְקַדְשָׁהּ לֹא יִפְסִיק, וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן; וְכֵן לֹא יַעֲנֶה
אֲמֵן יְהִי שְׁמִיהָ רַבָּא מְבָרַךְ, וְהוּא בְּאִמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאִין צָרִיךְ
לֹאמֹר, בְּשָׂאֵר בְּרִכוֹת.